

AMATÉRSKÉ DIVADELNICTVÍ SLEZSKÝCH SPIRITISTŮ

MARTIN JEMELKA

Abstrakt

Studie je věnována fenoménu amatérského divadla dolních společenských vrstev, a to na příkladu Spiritistického spolku Bratrství v Radvanicích ve Slezsku, dnes Ostrava-Radvanice (1914–1951). V letech 1918–1939 spolek vyvíjel bohatou osvětovou, přednáškovou a spolkovou činnost včetně výstav mediálních kreseb, k nimž v letech 1926–1939 přibýlo rovněž amatérské divadlo. Dramaturgie dramatického odboru Bratrství oscilovala mezi autorskými hrami s duchovní a okultní tematikou a veselohrami či zpěvohrami s potenciálem oslovit širší publikum. Spolek vygeneroval dvě autorsky plodné osobnosti, které měly zásadní vliv na dramaturgii a uměleckou kvalitu souboru – Čeňku Štěrbovou a Jana Rösnera (Kunčického).

Klíčová slova

spiritismus, spiritistické hnutí, amatérské divadlo, Slezsko, Radvanice ve Slezsku, Bratrství

Amateur Theatre Among the Silesian Spiritists

Abstract

The study focuses on the phenomenon of amateur theatre of the lower social classes, using the example of the Spiritist Association Bratrství (Brotherhood) in Radvanice in Silesia, today Ostrava-Radvanice (1914–1951). In the years 1918–1939, the association developed a very rich educational, lecture and social activity, headed by exhibitions of media drawings, which was joined in 1926–1939 by an amateur theatre. The dramaturgy of the Brotherhood's drama department oscillated between original plays with spiritual and occult themes and hilarious plays or musical theatre with the potential to appeal to a wider audience. The company generated two prolific authors who had a major influence on the dramaturgy and artistic quality of the ensemble – Čeňka Štěrbová and Jan Rösner (Kunčický).

Keywords

spiritism, Spiritist movement, amateur theatre, Silesia, Radvanice in Silesia, Brotherhood

Úvodem

Ve dnech 5.–6. června 1927 se konal v Brně ve velké dvoraně Besedního domu sjezd československých spiritistů. Tisícovka reprezentantů spiritistických spolků z českých zemí i Slovenska se sjela o letnicích, aby se zúčastnila přednášek, rozsáhlé výstavy mediálních kreseb a také divadelního představení s okultní tematikou (*Posel záhrobní* 1927: 134). Nejpočetněji byli zastoupeni spiritisté z českého Slezska, jichž z Ostravska, Karvinska a Těšínska přičítalo dobrých dvě stě. Účinkovali i ve slavnostním programu prvního a druhého sjezdového dne. *Hymnu českých spiritistů* v úvodu programu vystřídala recitace básně *Hvězda spiritie* Čeňky Štěrbové a po polední přestávce mezi čtyřmi hlavními řečníky vystoupil s referátem Jan Rösner z Radvanic ve Slezsku, redaktor *Spiritistické revue* a autor četných textů o (slezském) spiritismu. Zatímco prvního sjezdového dne horlil pro poznávání neviditelného světa, v neděli rekapituloval 25 let organizovaného slezského spiritismu, v jehož čele stanula jeho domovská organizace Spiritistický spolek Bratrství v Radvanicích ve Slezsku (*Spiritistická revue* 1927: 63, 81).

Při líčení spolkových aktivit Rösner neopomněl zdůraznit vedle mezinárodního uznání slezských mediálních kreslířů také pokroky na poli sborového zpěvu a amatérského divadla, jemuž se členstvo věnovalo stále intenzivněji. Kromě přednášek, turistiky, mediální kresby a společného zpěvu či dalších hudebních aktivit mělo být ochotnické divadlo novým prostředkem agitace ve prospěch duchovna, vyšších cílů lidské existence a naslouchání hlasům dokonalejších bytostí a světů (Rösner 1927: 100–103). Předsudek, že spiritismus a jeho seance byly samy divadlem (Rádl 1922: 7), odmítal Rösner a jeho bratři a sestry s blahosklonným úsměvem.

Spojení spiritismu a ochotnického divadla je zdánlivě nesmyslné a nepatřičné. Zvláště když čelní představitelé organizovaného spiritismu v českých zemích opakovaně dávali najevo, že jejich cílem je spíše syntéza vědeckého a náboženského poznání než pouhá osvětová činnost a umělecké aktivity. V harmonizaci vědy a náboženství a v poznávání tajů onoho světa ovšem hrály umělecké aktivity spiritistů od počátku jejich působení v českých zemích důležitou roli. Kolektivní zpěv náboženských písní při spiritistických seancích dal vzniknout meziválečným besídkám spiritistických spolků se sborovým zpěvem, deklamacemi a recitacemi básní (Rösner 1927: 106–111). A pěstování automatické kresby vyústilo ve veřejné prezentace mediálních kreseb na výstavách, jejichž návštěvníci měli být prostřednictvím kaligrafických kreseb přesvědčováni o legitimitě spiritistického hnutí a transcendentálním původu výtvarného nadání jeho stoupenců (Jemelka 2023: 11–26).

Jakou roli v těchto uměleckých aktivitách, které sami spiritisté nepovažovali za umění, ale za výsledek transcendentální komunikace, hrálo divadlo a amatérské divadelnictví? Komu byly divadelní aktivity na půdě domácího spiritistického hnutí určeny a jaké bylo jejich publikum? Podařilo se českým spiritistům etablovat amatérskou divadelní subkulturu, která by byla srovnatelná s mediální kresbou, jejím veřejným dopadem a dobovou recepcí? Nebo hrálo ochotnické divadelnictví v českém spiritistickém hnutí okrajovou roli utilitaristického nástroje z prostředí dobové a masově oblíbeného ochotnického divadla, zvláště v dolních společenských vrstvách? A konečně, známe jmenovitě autory divadelních her se spiritistickou tematikou a jejich dílo? To jsou klíčové otázky tohoto textu, který se věnuje dosud neprobádané problematice ochotnického divadla českého meziválečného spiritistického hnutí.

Ačkoliv dílčí zprávy o ochotnických divadelnicích v řadách spiritistů nechybějí v publikacích nebo absolventských pracích na téma spiritismu a spiritistického hnutí

(Hudáková 2012: 76–77, 104, 106; Rösner 1927: 100–104; Sezemský 1931: 123–130 ad.), monograficky či formou samostatné studie se tématu dosud nikdo nevěnoval. Z autorova dosavadního badatelského zájmu o dějiny slezského spiritismu (Jemelka 2014a, 2014b, 2017b, 2017c, 2018a, 2018b, 2020) logicky vyplynulo, že exemplárním vzorkem budou i v tomto textu ochotnické aktivity českých spiritistů na průmyslovém Ostravsku. Jak v textu dále ukážeme, nejde rozhodně o volbu nahodilou či neodůvodněnou.

Obr. 1. Jan Rösner-Kunčický: *Budu opět člověkem*, režie Jan Šubert, Radvanice ve Slezsku 27. 3. 1932. Soukromý archiv Evy a Jana Oravcových.

Spiritistické hnutí v českém Slezsku

První polovina 20. století je oprávněně považována za zlatý věk spolkového života v českých zemích. Zřejmě nejvýznamnější vliv měly masové organizace stranické, odborové, tělovýchovné, sportovní a světonázorové, organizované na celostátní, nebo alespoň zemské úrovni a v jednotlivých regionech a městech zastoupené místními organizacemi (Kárník 2017: 533–548). Nejinak tomu bylo i v ostravské průmyslové oblasti a v její užší geografické části, ostravské průmyslové aglomeraci, jejíž hranice se do značné míry kryjí s územím dnešního Statutárního města Ostrava. Jen v Moravské Ostravě působilo v první polovině minulého století více než tisíc spolků různého obsahového zaměření a světonázorového směřování. Ve srovnání s jinými průmyslovými městy českých zemí tu byly početně zastoupeny spolkové subjekty prosazující zájmy místních národnostních menšin (německé, polské, židovské) a dále ty vzešlé z místního specifického prostředí průmyslového velkoměsta s početným zastoupením organizací hájících zájmy pracujících vrstev.¹ Proto bylo Ostravsko baštou levicových politických stran sociálnědemokratické, národněsocialistické či komunistické a jejich organizačních pilířů v podobě stranického tisku a přidružených spolkových organizací (Hlubinka 1991).

Pro Moravskou Ostravu a okolní městské a venkovské obce na moravské i slezské straně zemské hranice bylo rovněž příznačné početné zastoupení světonázorových

1 Zemský archiv v Opavě, fond Policejní ředitelství Moravská Ostrava, Spolkové oddělení, Inventář.

subjektů, které v ostře konkurenčním ovzduší prvorepublikového státu hájily zájmy různých náboženských společností, církví, sekt i bezvěreckých organizací usilujících o etablování vlastních (para)náboženských kultur (Jemelka 2014a, 2014b). Pohlédneme-li na portfolio spolkového života ostravské průmyslové aglomerace v období od první světové války do února 1948, vyčnívaly organizace spjaté se spiritismem (Jemelka 2018a), a to nikoliv svým počtem, ale spíše svým specifickým světonázorovým směřováním a značným koaličním potenciálem sdružovat osoby různého politického, náboženského či sociálního postavení.

První spiritisté se na Těšínsku objevili krátce před sklonkem 19. století. Na konci prvního desetiletí 20. století již o sobě dávali vědět veřejně, ať již konflikty s církevními a světskými úřady při nepovolených spiritistických shromážděních v dělnických koloniích ostravsko-karvinského kamenouhelného revíru a úřady nevítanou asistencí při církevních pohřbech, anebo stále častějšími výstavami kreseb výtvarně se vyjadřujících spiritistických médií (Jemelka 2017a). Právě mediální kresba se stala nejvýznamnějším a v uměleckých kruzích nejrespektovanějším projevem uměleckých aktivit slezských spiritistů, mezi nimiž se zrodila kreslící média, která si získala respekt mezi předními domácími umělci, jako byl Alfons Mucha (1860–1939), nebo zahraničními výtvarnými teoretiky, jako byl vídeňský spisovatel a publicista Robert Musil (1880–1942), který si na výstavě ve Vídni obdivně prohlížel mediální kresby kokašského úředníka z Moravské Ostravy Josefa Kotziana (Musil 1923: 368–369).

Těsně před první světovou válkou vyvrcholil takřka dvacetiletý institucionalizační proces, když byl v Radvanicích ve Slezsku (dnes Ostrava-Radvanice a Bartovice) založen spiritistický spolek Bratrství (1914), nejvýznamnější spolková organizace slezských spiritistů s členskou základnou mezi průmyslovým dělnictvem. Bratrství přečkalo první světovou válku a jako spolek českých nacionalistů, vegetariánů, abstinentů a antiklerikálů se s nadšením vrhlo do vod meziválečného spolkového života. Organizovalo přednášky, výlety do beskydské přírody, hudební akademie, výstavy mediálních kreseb a od druhé poloviny dvacátých let stále častěji i ochotnická divadelní představení. S velkou hospodářskou krizí na organizaci dolehly ekonomické potíže, zvláště když financovala provoz redakce vlivného spolkového periodika *Spiritistická revue*, ale také dopady generační výměny coby přirozeného důsledku stárnutí členské základny. Aby si Bratrství uchovalo přístup k mladším generacím, uchýlovalo se stále častěji k populárním formám volnočasových aktivit, jako byly sport, turistika, tělovýchova, cestopisné přednášky nebo promítání tzv. světelných obrazů (diapozitivů) (Jemelka 2018a). Důležitou roli v aktivním oslovování a angažování mladších generací hrálo rovněž amatérské divadlo (Rösner 1927: 100–104).

Všemu učinila přítrž okupace a vznik protektorátu Čechy a Morava, jehož represivní složky věnovaly slezským spiritistům a jejich čelným reprezentantům značnou pozornost. Uzavřen byl radvanický spolkový dům i redakce *Spiritistické revue* a spiritisté opět přešli do (polo)ilegality, z níž vzešli. Krátká perioda poválečné obnovy, kdy Bratrství sčítalo hmotné škody a sledovalo tenčící se členskou základnu, skončila brzy po únoru 1948. Spolek byl úředně zastaven v roce 1951. Tehdy administrativa socialistického československého státu konstatovala, že spolkové aktivity jsou vykonávány jinými oficiálně uznanými spolkovými subjekty v čele s církvemi a náboženskými společnostmi. Bratrství sice nebylo jedinou spiritistickou organizací působící na Ostravsku v prostředí dolních vrstev, rozhodně však bylo organizací nejvlivnější a nejvýznamnější, o čemž svědčily početná členská základna, zástup sympatizantů, řada vlivných příznivců a reprezentativní výstavy mediálních kreseb (Jemelka 2018a: 200–202).

Umělecké aktivity Spiritistického spolku Bratrství v Radvanicích ve Slezsku

Spiritistický spolek Bratrství vyvíjel celou řadu aktivit, které bychom mohli nazvat uměleckými. Základem spolkového kalendáře byly pravidelné nedělní dopolední spolkové schůze s přednáškami konané v době křesťanských bohoslužeb, dále výroční valné hromady, výlety a horské túry v turistické sezoně. Důležitou individuální a kolektivní spolkovou aktivitou byly i návštěvy knihovny ve spolkovém domě v Radvanicích, která byla systematicky budována od konce roku 1918. Knihovna zahrnovala nejen spiritistická periodika a literaturu antroposofickou, astrologickou, frenologickou či vegetariánskou, ale i spisy věnované záznamovým technologiím v čele s fotografováním, které bylo mezi spiritisty oblíbeno stejně jako radioamatérství a později amatérské filmování. Fotografie, zvukový i filmový záznam měly sloužit na prvním místě dokumentaci spiritistických kontaktů s oním světem a vizuální legitimizaci spiritismu samotného (Jemelka 2023: 14–16).

Ve veřejných i privátních aktivitách spiritistů hrála velmi důležitou roli hudba. Duchovní písně doprovázely přechodové rituály (křest, sňatek, pohřeb), rámovaly mediální setkání i veřejné schůze a byly komunikačním prostředkem s veřejností mimo spiritistické kruhy. V konkurenčním zápolení stovek světonázorových organizací byly hudební kreační, a zvláště dvouhlasý a čtyřhlasý sborový zpěv, i demonstrací umělecké prestiže. Proto byl na hudební produkce a na jejich úroveň kladen mimořádný důraz. K účasti na významnějších akcích tak byli zváni profesionálové z orchestru či operního souboru Národního divadla moravskoslezského v Moravské Ostravě. Bratrství ustavilo hned čtyři pěvecké odbory, a to při mateřské organizaci v Radvanicích ve Slezsku a v Karvině, oba pod vedením profesionálního hudebníka Vladimíra Čepeláka, dále ve Frýdlantu (nad Ostravicí) a Těšíně. Čepelák byl tvůrce *Hymny spiritistů* pro dvouhlasý mužský sbor (1922) a autorem dvou často uváděných sborových kompozic *Návrat vyhnanců* a *Osvobozená vlast*. „Pokud se týče výkonnosti umělecké, nejsou arcit sbory naše dosud nějak zvláště vynikající, at jsou pod dobrým odborným vedením, neboť je členům zejména některým překonávat stále ještě mnohé nedostatky. Přece ale honosí se svými vlastními písněmi a původními skladbami,“ přiznal sebekriticky Jan Rösner (1927: 99–100, 110–115).

Kromě spiritistických periodik, tiskovin, hudebnin a další literatury obsahovala spolková knihovna i kontinuálně doplňovanou sbírku libret a textů divadelních her se spiritistickou, okultní a obecně duchovní tematikou. Dobově velmi oblíbené ochotnické divadlo hrálo ve spolkových aktivitách Bratrství od konce dvacátých let stále důležitější roli. Ve spiritistickém milieu však působilo ambivalentně: na jedné straně oslovovalo mladší generace a vytvářelo platformu spolupráce i s osobami mimo spiritistické prostředí, mj. z řad profesionálních herců a hudebníků, na straně druhé zभावovalo spolek jeho názorové exkluzivitou a činilo jej zaměnitelným za jiné světonázorové, stranické či odborové a tělovýchovné spolky, které si nenechaly amatérské divadlo pro jeho popularitu mezi členstvem i diváky ujít (Jemelka 2010; Jemelka – Šebestová 2011). Divadelní představení otevírala prostor autorské tvorbě slezských spiritistů: premiéry svých divadelních her v radvanickém spolkovém domě zhlédl Jan Rösner-Kunčický, který se současně zhostil jejich režie. Autorkou básní, scénických dialogů, textů k výstupům nebo jednodušších divadelních her pro mladší i dospělé diváky byla Čeňka Štěrbová, která získala popularitu nejen jako dramatická autorka, ale i jako působivá deklamátorka a recitátorka (Jemelka 2018a: 186; Rösner 1927: 100–103).

Spiritismus a amatérské divadlo

Samotný zakladatel a guru českého spiritismu Karel Sezemský (1860–1936) legitimoval amatérské divadelnictví na půdě spiritistického hnutí a vyzdvihoval jeho přednosti: „Spiritisté brzy poznali, že jest nutno a účelno použít všech vymožeností

vědy i umění k tomu, aby duch lidský, utonuvší v materialismu, vrácen byl na pravou cestu skutečného sebeurčení, a proto použito divadla, hudby i zpěvu povznášejících myšlenky i ducha lidského“ (Sezemský 1931: 123).

Prvenství v provozování spiritistického ochotnického divadla Sezemský neskromně připsal sobě a svému domovskému spolku v Nové Pace, kde byla sehraána v posledním válečném létě fantastická hra o čtyřech dějstvích *Na prahu věčnosti* (1917) z pera Františka Vodrážky (Davida) (1873–1951) v nastudování divadelního souboru Boženy Klečkové (22. 6. 1918). „Je to snad poprvé, kdy jeviště stává se současně učilištěm záhad posmrtného života. Velice vděčně luští se zde otázky a zákony hlubokých problémů,

Obr. 2. Jan Rösner-Kunčický: Pohádka žití, k oslavě 60. narozenin Jana Kuchaře, Radvanice ve Slezsku 26. 6. 1938. Soukromý archiv Evy a Jana Oravcových.

příčin a následků, vedoucí vývoj jedinců i veškerenstva. Tato úloha svěřena Indovi (Arkaja), jenž znamenitě vysvětluje zde tři hlavní zákony, znovuzrozdování, spravedlnosti a zákon vývoje,“ popsal hru Sezemský, který si pochvaloval i technické řešení duchova zhmotnění na jevišti (Sezemský 1931: 124).

Vodrážkova hra, na níž se Sezemský nejspíše mentorsky podílel, měla u novopacického publika úspěch, protože byla týden po premiéře opakována. Reprízy se dočkala také při uvedení v Praze na Vinohradech i na venkovských scénách: „Kus tento líčí obrazy ze života, jakož i ze záhad spiritismu, jest neobyčejně krásný a v duši zanechává mnoho ušlechtilých dojmů,“ stálo na pozvánce k uvedení ve slezských Radvanicích (*Spiritistický spolek Bratrství – Archiválie*, online). Zatímco otištěné ukázky dokládají spíše monologický charakter hry s jasným didakticko-propedeutickým cílem poučit publikum o teoretických základech reinkarnace, Sezemský vyzdvihoval i po letech její údajné dramatické přednosti: „Zákon znovuzrození krásně dotvrzen je vděčnou úlohou Marty, která v prvním jednání jako vroucně milovaná manželka krátce po svatbě umírá, aby opět ve třetím ději, po 22 letech, témuž manželi jako znovuzrozená a vroucně milovaná za choť se dostala“ (Sezemský 1931: 130). Vodrážka byl možná ambiciózním regionálním autorem, ale skloubit zákony dramatu s osvětovými potřebami spiritismu bylo úkolem nad jeho možnosti.

O poznání úspěšnější byli olomoučtí spiritisté, kteří v roce 1923 na půdě tehdy ustaveného spiritistického spolku Vesmír založili loutkohercecký soubor s vlastní scénou. Vystupoval na ní jak předseda spolku Jakub Schneider, tak spoluzakladatelka spolku a zakladatelka jeho loutkoherceckého odboru Vojtěška Baldessari-Plumlovská (1854–1934) (*Amatérské divadlo*, online; *Spiritistická revue* 1923: 47; 1924: 120; *Psychická revue* 1939: 141). Úřady sice spolek a s ním i jeho loutkovou scénou uzavřely již následujícího roku 1924 na základě udání, že jsou v něm pořádány nepovolené spiritistické seance, aktivity olomouckých spiritistů na poli loutkového divadla ovšem neustaly. Navázal na ně ve třicátých letech nástupnický olomoucký spiritistický spolek Havlíček, který se snažil demonstrovat přednosti amatérského loutkového divadla při předávání spiritistického poselství (Hudáková 2012: 74–78).

Loutková představení určená primárně dětskému obecenstvu se objevovala i na jiných spiritistických akcích, například v Radvanicích ve Slezsku, kde byla počátkem třicátých let sehrána pohádková hra s hudbou a tancem pro malé i dospělé diváky *Kašpárek Honzu zachránil a zlaté srdce našel*. Ovšem zatímco olomoucká scéna pod vedením zkušené Baldessari-Plumlovské budovala vlastní dramaturgii a obec diváků, v Radvanicích chtěli jen příležitostně potěšit dětského diváka. Tomu dospělému se ovšem Radvaničtí věnovali od poloviny dvacátých let, a to systematicky a se značným ohlasem.

Ochotnické divadelnictví na půdě Bratrství

Zatím nejstarší zmínka o ochotnickém divadle v rámci Spiritistického spolku Bratrství v Radvanicích ve Slezsku byla nalezena v novoročním vydání *Spiritistické revue* z roku 1926, v němž byla otištěna výzva k založení dramatického odboru spolku (*Spiritistická revue* 1926: 12). Apel zjevně zaučinkoval, protože již následujícího roku otiskl dějepisec slezského spiritismu a redaktor jeho tribuny Rösner-Kunčický v publikaci o prvním čtvrtstoletí spolku Bratrství tato slova: „Rovněž na poli dramatického umění učiněny byly v našem středu úspěšné a zdařilé pokusy. Dlužno však připomenouti, že našim členům nejednalo se tu o touhu uplatnit se také na prknech divadelních a spítí se snad slávou hereckou a planým obdivem diváků, ani se zde nejednalo po vzoru jiných spolků o nějaké snad finanční úspěchy. Byla zde v prvé řadě ušlechtilá snaha podati něco, co by diváky dovedlo nadchnouti pro život lepší, co by dovedlo rozezvučeti struny duševního zápalu a nadšení mohutnými akordy lásky k bližnímu, co by umělo probuditi dřímající svědomí a co by při tom všem dovedlo pravdy spiritismem hlásané náležitě zdůrazniti“ (Rösner 1927: 100).

Během prvního desetiletí sehráli spiritističtí ochotníci z Bratrství takřka stovku představení, doložených ve spolkovém tisku *Spiritistická revue*, jehož excerpce je východiskem následujících odstavců. V roce 1926 to byla premiéra a repríza hry *Obraz matky* v režii Jana Šuberta, jejíž autorkou nebyl nikdo jiný než v úvodu studie zmiňovaná Štěrbová. Nejprve hru zhlédli radvaničtí spiritisté ve spolkovém domě Bratrství, následně se ochotníci vypravili za diváky o několik stovek metrů dále do místního dělnického domu. Na repertoáru se hra udržela až do roku 1928 a kromě místních ji spatřili zájemci v Dolních Bludovicích, Frýdlantu nad Ostravicí, Karvině a Třinci.

V roce 1927 spiritističtí ochotníci z Bratrství sehráli přinejmenším pět doložených divadelních představení, ať již v Dělnickém domě v Radvanicích, nebo v Karvině či Brně, kde byla u příležitosti celostátního sjezdu československých spiritistů reprízována divadelní hra *Mrtví se vracejí*, opět z pera Štěrbové. Poprvé uvedena byla na jevišti místního Dělnického domu o Velikonocích 1927, v Šubertově nastudování. Po dvou úspěšných hrách napsala Štěrbová další, tentokrát pro dětské diváky, a nazvala

ji *Jeníčkovo štěstí*. V Šubertově režii, se scénickou hudbou E. Sebery měla premiéru na Hod boží vánoční 1927 v Dělnickém domě v Radvanicích ve Slezsku. Zda se do repertoáru později ještě vrátila, nebylo dosud dohledáno.

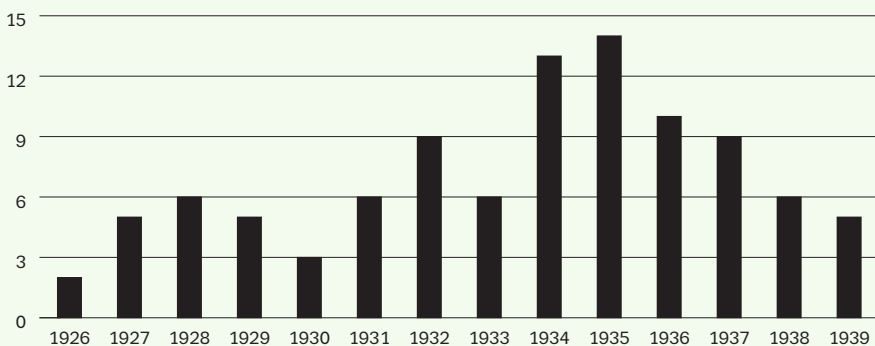
Rok 1928 byl rokem repríz obou dříve uvedených her Štěrbové (*Obraz matky, Mrtví se vracejí*), které spiritističtí ochotníci vyvezli za hranice své obce. Vystoupili s nimi v Hrabůvce, Frýdlantu nad Ostravicí, Dolních Bludovicích a Třinci, kde je v hospodských sálech s jevišti očekávalo místní diváctvo z řad průmyslového dělnictva, zvláště hutníků (Hrabůvka, Frýdlant, Třinec). V roce 1929 se na programu objevila Vodrážkova fantastická hra o čtyřech dějstvích *Na prahu věčnosti*, opět v Šubertově režii. Ochotníci z Bratrství ji sehráli v Radvanicích, Karviné, Frýdlantu nad Ostravicí, Bludovicích, a dokonce až v Bratislavě (6. 7. 1929). Byla to nejspíše první divadelní hra na repertoáru, jejímž autorem nebyl někdo z řad Bratrství. Již následujícího roku však spolek uvedl divadelní hru svého nového dvorního autora – *Amulet* Rösnera-Kunčického. Zhlédli ji diváci v Radvanicích a Karviné.

Zatímco v krizovém roce 1930 divadelní aktivity Bratrství klesly na pouhé tři inscenace, následující rok 1931 byl naopak přelomový hned v několika ohledech. Na sjezdu československých spiritistů v Radvanicích ve Slezsku byl u příležitosti padesátého výročí přítomnosti spiritismu na československém území uveden živý obraz Rösnera-Kunčického s názvem *V záhrobí*, a to po oba sjezdové dny 5. a 6. 7. 1931. Akce se odehrála v tzv. Nové dvoraně místního spolkového domu, který byl prostorově rozšířen a vybaven sálem s jevištěm a hledištěm s kapacitou 500 diváků. Tato rekonstrukce byla klíčovým impulzem, aby se ochotnické divadlo stalo trvalou součástí spolkového života. Propadl mu nejen redaktor *Spiritistické revue* Rösner-Kunčický, který v den státního svátku 28. 10. 1931 premiéroval svou dramaturgii povídky *Vrba* botanika a mykologa Josefa Velenovského (1858–1949), ale i řadoví spolkaři, jejichž volání po divadle jako volnočasové aktivitě bylo vyslyšeno investicí do nového zázemí. Rostoucí ambice ochotníků z Bratrství dokládá i rozšíření dramatického repertoáru o tolik oblíbené zpěvohry. V září byl uveden obrázek se zpěvy, hudbou a tanci *Románek z české vesničky* s podtitulem *Měštáci na venkově* Jiřího Baldy (1890–1968) s hudbou Karla Moora (1873–1945) v režii Jana Šuberta a hudebním nastudování V. Čepeláka. O Vánocích zazněla Čepeláková hra se zpěvy *Krajánek*, opět v Šubertově režii.

S moderním zázemím a vlastním jevištěm rostly dramatické ambice radvanických spiritistů každým rokem. Jen v letech 1932–1934 uvedli pětadvacet divadelních představení, což odpovídalo celkové produkci v předešlých šesti letech 1926–1931. S rostoucím počtem představení došlo rovněž k proměně repertoáru. Zatímco v prvních letech dominovala autorská tvorba členů spolku s explicitně spiritistickou tematikou, počínaje rokem 1932 převážil převzatý repertoár ať už zábavného charakteru, nebo vyšších uměleckých nároků. Do druhé skupiny náležely připravovaná inscenace *Milionů* Františka Langera (hra nakonec nebyla z technických důvodů uvedena), *Rodina* Emanuela z Lešehradu nebo *Člověk a smrt* Huga von Hofmannsthal. Ctitele hudebního divadla potěšila *Horská láska* V. Čepeláka a *Byli si souzeni* Norberta Ulvera s hudbou Čepelákovou a E. Stareho. Reprízy se dočkala jen *Dcera Fabriciova* z pera A. Wildbrandta, která byla i v repertoáru Národního divadla; *Žena v sedivém rouše* J. Haise Týneckého takové štěstí už neměla. Jedinou autorskou hrou se spiritistickou tematikou uvedenou v roce 1932 byla hra Rösnera-Kunčického *Budu opět člověkem*. V tíživých časech velké hospodářské krize radvanické publikum ocenilo spíše lehčí kusu hudebního divadla než spiritistické hry o záhrobí.

V roce 1933, kdy v českých zemích vyvrcholila velká hospodářská krize, zvítězila opět nad převzatým repertoárem, zpěvohrmi a zábavnými kusy tvorba domácích autorů či spíše autora Rösnera-Kunčického. V lednu byly v Radvanicích uvedeny jeho hry *U chrámu Apollonova* a *Rozmluva s nebožtíkem* (spoluautorem byl K. Zučka), o Velikonocích jednoaktovka *Golgotha* a v září Rösner nastudoval s ochotníky *Šumavského slavička* T. Labutě s hudbou E. Stareho. Byla to nejspíše jediná opereta v tomto roce. Zřejmě ekonomické důvody omezily aktivity dramatického odboru Spiritistického spolku Bratrství na Novou dvoranu spolkového domu. Jedinou reprízovanou inscenací roku 1933 byla *Letící pochodeň* spisovatelky a divadelní pracovníce Růženy Pohorské (1865–1935), kterou nastudoval režisér Šubert. Hra odkazovala ke spiritistické tematice přinejmenším svým věnováním významnému českému astro-
nomu Dr. Karlu Hujerovi.

Devětaadvadesát doložených divadelních představení dramatického odboru Spiritistického spolku Bratrství v Radvanicích ve Slezsku (1926–1939)

Zdroj: Soukromý archiv Evy a Jana Oravcových.

Pro úplnost bychom měli uvést ještě hru *Zatoulaný Eros* Evy Horské, kterou radvanické publikum zhlédlo 19. 3. 1934 v Nové dvoraně spolkového domu. *Letící pochodeň* R. Pohorské byla reprízována v Olomouci. Nejnovější kus roku 1934 byla „sociální veselohra“ E. Horské *Černý magnet*, kterou ochotníci uvedli v Radvanicích, Karvině a Kunčicích pod Ondřejníkem. Hostovala v ní i členka činoherního souboru Národního divadla moravskoslezského Jana Kovaříková. Dramaturgii však onoho roku ovládly spíše kusy veseloherního a sentimentálního žánru, ať již romantická hra *Rusálčina oběť* R. Pohorské, jednoaktovka *Rukavice* autorky Hradilové-Němečkové, veselohra *Pod tou naší lípou* A. Svobody nebo jednoaktovka Jaroslava Neumanna *Dobré vychování*. Ve výroční den vyhlášení Republiky československé byly na radvanické scéně uvedeny *Černé stíny* H. Strouhala.

Jak pevnou součástí spolkového života Bratrství se stalo ochotnické divadlo, ukazuje přehled doložených divadelních představení v roce 1935, kdy soubor ve Velkých Hamrech reprízoval Rösnera-Kunčického *Vrbu* a jeho jednoaktovku *Budu opět člověkem* (Brno 14. 4.). Do repertoáru se vrátily i operety *Měšťák na venkově* a *Románek z české vesničky*. Hned dvakrát byla uvedena hra *Hlavní role života* M. Blažkové.

K Masarykovým narozeninám dramatický odbor nastudoval jednoaktovku M. Veselého *Za vlast*, na podzim uvedl hned třikrát „duchovní divadelní hru“ *Mistrův odkaz* z pera E. Horské, a to v Olomouci, Radvanicích a Hrabůvce. Hostování v olomouckém Husově sboru (Kozák 2003: 292–295) jen potvrzuje personální propojení mezi členy Církve československé a slezskými spiritisty (Jemelka – Štofanič 2020: 339). Na Vánoce byla provedena veselohra L. Hradilové-Němečkové *Fa Skruž & Marek*.

Častou dramaturgickou převahu zábavných her a divácky atraktivních zpěvoher nad spiritistickou produkcí dokládá pohled na aktivitu Bratrství v roce 1936, kdy byla hned třikrát provedena „krásná divadelní hra“ *Kariéra* Jarmily Šubertové. Na radvanickou scénu se dostala i *Bajgarská pohádka* Růženy Pohorské a *Česká chaloupka* K. Piskoře. Dvorní autor spolku Rösner-Kunčický připravil reprízu svého *Amuletu* a nové autorské inscenace *Život je krásný* a *Ona to byla*. Sounáležitost s československým státem demonstrovaly inscenace u příležitosti vzniku republiky – Marie Žlábkové *Matka* a Zdeňka Štěpánka *Za neznámým vojínem* (Kozák 2003: 295–301).

V následujícím roce 1937 ochotnický soubor nastudoval pro dětského diváka hru *Kašpárek Honzu zachránil a zlaté srdce našel*. Hned dvakrát byla uvedena odlehčenější *Radost ze života* K. Fořta a na Vánoce *Hastrman* R. Nižkovského a E. Brožíka. Zbývající představení náležela okultním či duchovním hrám *Neviditelní přátelé* Jarmily Šubertové a *Na prahu onoho života* Josefa Šebesty. Brněnské publikum v tomtéž roce zhlédlo reprízu Rösnerovy-Kunčického hry *Život je krásný*. Patrně nejvýznamnější divadelní událostí roku 1937 byla premiéra hry téhož autora *Redaktor v záhrobí* k počtě Karla Sezemského, reprízovaná následujícího roku v Uherském Ostrohu (Kozák 2003: 301–305).

Nastal rok 1938. V lednu dramatický odbor Bratrství uvedl reprízu Nižkovského a Brožíkova *Hastrmana* ve Frýdlantu nad Ostravicí a Radvanicích, podruhé ve prospěch vyvažovací akce pro chudé s výtěžkem 1000 Kč. Kunčického dílo nechybělo ani na celostátním spiritistickém sjezdu v Praze, kde byl odehrán jeho *Amulet*. O tři týdny později v Radvanicích zazněla k počtě Rösnerova staršího redakčního kolegy Jana Kuchaře hra *Pohádka žití*. Mnichovské události, druhá republika ani okupace ochotnickému divadelnictví nepřály. Přesto soubor v roce 1939 do vypuknutí druhé světové války sehrál ještě pět doložených představení v čele se Zeyerovým *Radúzem a Mahulenou*. Kusé zprávy hovoří o částečném obnovení činnosti po roce 1945, kdy se aktivity Bratrství soustředily hlavně na ideologicky a politicky nekonfliktní přednášky, seance a poslední výstavu mediálních kreseb. Po únoru 1948 spadla za spiritistickým divadlem na Ostravsku opona (Kozák 2003: 305–321).

Spiritističtí autoři, jejich díla a témata

V letech 1926–1939 sehráli ochotníci z dramatického odboru Spiritistického spolku Bratrství přinejmenším devětadevadesát představení. Pohlédneme-li na dochované fotografie ze zákulisí, může nás překvapit početnost souboru. Jen v divadelní hře *V záhrobí* účinkovaly v roce 1931 takřka čtyři desítky divadelních amatérů, nepočítáme-li doprovázející sboristy a instrumentalisty. Velkorysé ambice souboru dokládají fotografie jevištních výprav. Svědčí o finančně nákladném a výtvarně propracovaném provedení výpravy (*Spiritistický spolek Bratrství – Archiválie*, online), vzdáleném provizoriím jiných ochotnických divadelních spolků z ostravského dělnického prostředí (Jemelka 2009: 126, 127, 274, 345, 374). Po výtvarné stránce těžil dramatický odbor Bratrství z uměleckých vloh mnoha svých členů z řad kreslících médií, jako byl například legendární mediální kreslíř Josef Kötzian (Jemelka 2020).

Repertoár, kterým se dramatický odbor principiálně odlišoval od ostatních ochotnických divadelních spolků vzešlých na Ostravsku z dolních společenských vrstev, tvořily dramatické útvary se spiritistickou, okultní nebo obecně duchovní tematikou. V roce 1929 se na repertoáru Bratrství objevila fantastická hra o čtyřech dějstvích *Na prahu věčnosti* (1917) Františka Vodrážky (pseud. Davida), uvedená během roku hned v pěti destinacích. Bratrství začalo psát ochotnickou kapitolu svých spolkových dějin s vlastním repertoárem, pod nímž byla podepsána Štěrbová (1888–1937), manželka spoluzakladatele spolku Karla Štěrby a jedna z mála spiritistek, kterou jmenovitě znala širší veřejnost. Zatímco Štěrba zastával post městského úředníka a ve spolku měl na starosti pokladnu, jeho manželka se stala zakladatelskou osobností spiritistického divadelnictví ve Slezsku. Pro malé i velké diváky napsala celou řadu básní, dialogů, jevištních výstupů vážného i veselého charakteru a prosadila se rovněž jako expresivní recitátorka, jejíž deklamace údajně dojímalá k slzám.

Její divadelní hry tvořily kmenový repertoár dramatického odboru Bratrství: *Obraz matky, Sirotek, Mrtví se vracejí, Příchod Vesny, Zlaté niti, Jeničkovo štěstí* (Kozák 2003: 660). Synopse děje tříaktové divadelní hry *Mrtví se vracejí* byla otištěna ve sjezdovém čísle *Spiritistické revue* v červnu 1927, můžeme si proto na jeho základě udělat alespoň letmý obrázek o autorčiných dramatických kvalitách. Hra se odehrává ve středostavovských salonech vdovy po statkáři a jejího syna medika. Dcera Liběna zemřela při automobilové havárii a po třech letech se nyní vrací v těle bratrovy dcery stejného křestního jména a nápadně fyzické podoby. Medik Horský, který kdysi miloval automobilistku Liběnu, požádá po dvaceti letech o ruku její neteře, v jejímž těle žije jeho dávná láska. Salónní prostředí středních vrstev, k nimž radvaničtí spiritisté spíše nepatřili, a sentimentální zápletka připomínající prvorepublikovou filmovou produkci nečiní ze hry zrovna mimořádné dílo. Štěrbová v něm však kodifikovala některá topoi, která známe i z děl jejích následovníků: sociální prostředí střední třídy bez hmotných problémů manuálně pracujících vrstev, osoby spiritistických věrosvědů zasněující jednající postavy a jejich prostřednictvím současně i diváky do základů spiritistické nauky, posuny v čase a v generacích sloužící jako opory víry v reinkarnaci a poselství ze záhrobí. „Autorka snažila se v tomto kuse lehkým a všem přístupným způsobem znázornit první záblesky spiritismu v rodině, který jedněmi nepochopen, jinými obáván, razí si směle cestu k lidskému duchu na všech stranách a ve všech zemích, aby mu byl světlem a vyváděl ho z temnot k jasnějšímu dni života. Spiritismus, jasnovidnost, předtucha, telekinese a znovuzrození vystupují zde v pěkné formě,“ anotovalo hru sjezdové číslo *Spiritistické revue* 1927.

Na konci dvacátých let se hry Štěrbové z repertoáru Bratrství vytratily. Důvodem byla nejspíše dlouhá nemoc, která nakonec vedla k předčasnému úmrtí. Zvěčněna zůstává v Sezemského *Památníku půlstoleté činnosti ve spiritismu* (Sezemský 1931: 263) jako jedna z mála žen, které se podařilo prosadit v maskulinním prostředí spolku, v němž sice členskou základnu tvořily především ženy, ve vedení ovšem zasedly až po roce 1945 v posledních letech jeho existence (Jemelka 2018a: 194).

Plodnějším a vlivnějším autorem spiritistických divadelních her byl jeden z dvojice redaktorů radvanické *Spiritistické revue* Jan Rösner (1891–1957), který používal přídomek Kunčický podle rodné obce Malé Kunčice (dnes Ostrava-Kunčičky) (Glombíčková 2006). Jeho první uvedenou divadelní hrou se spiritistickou tematikou byl nejspíše kus nazvaný *Amulet* podle námětu Josefa Veselského. Měl to být „neobyčejně krásný a napínavý obraz ze života lidského o předešlé a čtyřech dějstvích“. O Velikonocích 1930 jej v sále radvanického spolkového domu ve prospěch nového sálu uvedlo dvacet ochotníků. Publikován byl i v astrologickém kalendáři na rok 1932 *Pohledy do budoucna* (Kunčický 1932).

Na přelomu dvacátých a třicátých let vznikla i Kunčického „tajemná divadelní hra se zpěvy a tanci o třech jednáních a proměně“ s názvem *V záhrobí*, v níž vedle šesti pozemských postav vystupuje na padesát postav duchů, které musely zaměstnat všechny ochotníky z Bratrství. První akt se odehrává v záhrobí a vyplňují jej rozhovory a reje duchů, které evokují orfeovskou či oberonovskou romantiku 19. století. Druhý akt zachycuje úmrtí profesora Valoška, jeho přechod na onen svět a setkání s duchy, včetně duchů rodičů a konfliktního Neklidného ducha, který do děje vnáší potřebný kontrast. Třetí díl, propedeutického charakteru, slouží k poučení diváků o reinkarnaci a ke skeptické kritice současného světa posedlého materialismem. V posledním aktu ožívá i nacionální kontext, a to v postavě ducha Svatavy, bratrské křesťanky v rodině husitských konvertitů ke katolicismu. Kunčický si dal záležet na symetrické stavbě díla (první dvě dějství mají shodně po třech obrazech), hudební složka ovšem působí poněkud naivně a eklekticky, nešetříc notoricky známými melodiemi vážné hudby, jako jsou skurilní ouvertura k Weberovu *Čarostřelci*, Chopinův *Smuteční pochod* nebo pasáže z *Fausta* či *Carmen* (ad libitum).

Cenný je autorův komentář ke hře, vydané tiskem nákladem redakce *Spiritistické revue*: „Tato hra jest vážného rázu a tento ráz musí býti zachován i tam, kde smích a veselí má převahu. Scénické výpravě nutno věnovati značnou pozornost, aby odpovídala ději a aby bylo jasno, že děj se odehrává v bytě profesora Valoška. Krajina v záhrobí jest hodně fantastická, pestrá. Bližší na počátku jednání. Záleží tu velmi mnoho na hercích a pečlivém nastudování, aby nebyl porušen smysl hry. Kromě hlavních rolí jest obsaditi role temného ducha, oběšence a ducha neklidného dobrými herci, aby význam rolí nebyl zmařen. Profesor Valošek a Valošek duch jest jedna a tatáž osoba. Zjevení mladíka musí býti nanejvýš jemné, pohyby delikátní, hudba jemná. Čtyři světle oděni duchové zpívající na konci prvního jednání mohou také býti dva muži a dvě ženy. Jeden herec může ztvárnit dvě až tři menší úlohy“ (Kunčický 1930).

V lednu 1933 byla poprvé uvedena Kunčického jednoaktovka o čtyřech výstupech *U chrámu Apollonova*, odehrávající se za temné měsíční noci v antickém chrámu starověkého Řecka. Čtrnáct strojopisných stran v soukromém archivu dochovaného materiálu obsahuje nejen poznámky k obsazení jednotlivých rolí členy Bratrství, ale hlavně proroctví na následující roky až do konce třicátých let. Poslední výstup, který je oslavou astrologie, nezapře inspiraci Wenigovou a Smetanovou *Libuší*: velekněžčino proroctví začíná voláním po chlebu za hospodářské krize, pokračuje vizí vzestupu socialistických stran a končí nadějami vkládanými do roku 1937, kdy se mělo započít všeobecné zlepšování poměrů. Než s rituálními tanci duchů spadne opona, dostane se i na německou kapitolu proroctví: „V Německu zřím u převráceného trůnu státi muže. Jiný muž se zbraní u boku přichází k němu. Prvý praví druhému: Ještě ne. Ach, kromě toho zřím tam zuřivé boje stran.“²

V polovině listopadu 1935 měla premiéru okultní jednoaktovka *Ona to byla*, věnovaná památce autorova otce. Ani ne půlhodinová hra se čtyřmi postavami (Otec, Lidka, Dítě, Hlas) volí výjimečně prostředí venkovské světnice, a nikoliv salonu nebo interiéru středních vrstev; následuje tak předlohu, kterou byla Dörfelova balada *O dušičkách*. Rok po manželčině úmrtí kolébá vdovec dítě v kolébce, když tu se trojím zaklepáním na stůl ohlásí a nakonec v oblačném dýmu zpod portrétu na zdi zjeví zesnulá. Svět živých a mrtvých spolu rozmlouvá a žena nakonec zvěstuje svému choti nový sňatek, jemuž žehná. Chránová hudba ze zákulisí (harmonium) a ukolébavka

2 Soukromý archiv Evy a Jana Oravcových: Jan Kunčický: U chrámu Apollonova: jednoaktovka z řeckých mysterií s proroctvím o událostech v roce 1933, nedatováno [1932?].

na scéně jsou sentimentálním doprovodem melancholické hry s moralitou na závěr: „Nestrachujte se zemřelých, neodcizujte se jim, nezpůsobujte jim bolest! Vy i my jednu tvoříme rodinu – jedno jsme lidstvo. – Život je víc, než vidíte a chápete smysly“ (Kunčický 1937: 156).

Kunčického poslední hrou z doby před druhou světovou válkou je nejspíše gratulační *Pohádka žití*, „jednoaktová hra s hudbou, zpěvem a tanci na počest 60. narozenin J. Kuchaře“, staršího redaktora *Spiritistické revue*, na níž se podíleli T. Lesný (libreto) a A. B. Hub (scénická hudba). Půlhodinová hra s mnoha biografickými konotacemi (astrální souřadnice jubilantova narození nebo jeho brzké osiření) byla poprvé uvedena 26. 6. 1938 a diváky zavedla do fantastického světa plného bájně vegetace, v němž jsou adorovány jubilantovy vizionářské schopnosti a jeho zásluhy o rozvoj spiritistického hnutí ve Slezsku, včetně postavení spolkového domu Bratrství v roce 1914. Důležitou roli ve hře mělo jevištní osvětlení, a to nejen při rytmických tancích duchovních bytostí, ale především ve finále, kdy byl na jeviště za zvuků fanfár spuštěn Kuchařův obraz „Jako vůně tohoto kadidla šíří se práce tvá ke tvé radosti a užitku lidstva.“³

V nedatovaných strojopisech jsou dochovány i další Kunčického dramatické pokusy. Jednak je to okultní scéna *Dva paprsky*, poněkud formalistní a stereotypní dílko o ženě středních let ze středních vrstev, která slyší volání záhrobních bytostí,⁴ jednak je to kratičká dušičková hra *Hledám život*, v níž se na scéně za zvuků harmonia a zpěvu ze zákulisí odehrávají rozmluvy duchů o bolestech hmotného světa. „Není samoty v duševním světě“, zní hlavní poselství této hry, v níž dojde i na Otokara Březinu, oblíbeného autora slezských spiritistů: „Měl jsi pravdu, Březino, když jsi volal světa, že není bolesti v duši, která by nebyla učiněna tajemnou konejšivými, septajícími hlasy.“⁵

Kunčický se nepřestal věnovat dramatické tvorbě ani za okupace, kdy přinejmenším načrtl okultistickou jednoaktovku *Na nové cesty* (1941), která je dochována v rukopisu se scénickými poznámkami a náčrtem scény. Spíše než prožitek nacistické perzekuce hra s odkazy na spiritistické autority Sezemského a Velenovského recykluje Kunčického ověřené postavy (tou hlavní je starší inteligentní redaktor) a prostředí (středostavovský interiér s květinami). Závěrem komorní hry za hudebního doprovodu harmonia či klavíru umírá hlavní postava, vztahující ruce k bílé bytosti.⁶

Autorsky byli činní i další členové Bratrství jako například Alois Kozelský, syn jednoho ze zakladatelů spolku. Dochováno je jeho pásmo *Věrní zůstaneme*, které napsal „s použitím básní a prózy našich předních spisovatelů“ nejspíše koncem roku 1937 pod dojmem Masarykovy smrti. Svého druhu dokumentární pásmo o životě, smrti a myšlenkovém odkazu TGM končí zvoláním, umístěným mezi zpěv husitského chorálu a československé hymny: „A my slibujeme, že Tvému odkazu věrní zůstaneme!“⁷

3 Tamtéž, T. Lesný a J. Kunčický: *Pohádka žití*, jednoaktová hra s hudbou, zpěvem a tanci na počest 60. narozenin J. Kuchaře, hudbu složil A. B. Hub, datováno 26. 6. 1938.

4 Tamtéž, Jan Kunčický, *Dva paprsky*: okultní scéna, nedatováno.

5 Tamtéž, Jan Kunčický: *Hledám život*: k 1. listopadu, nedatováno.

6 Tamtéž, Jan Kunčický, *Na nové cesty*: okultistická jednoaktovka (náčrt, třeba rozpracovat, říjen 1941).

7 Tamtéž: *Věrní zůstaneme*, s použitím básní a prózy našich předních spisovatelů napsal Al. Kozelský, nedatováno [1937?].

Závěr

V sobotu 13. 5. 2023 měla na scéně Klicperova divadla v Hradci Králové světovou premiéru divadelní hra *Celý život nestačí* Reného Levínského, „nová, nekompromisně realistická komedie o těžkém životě moderních spiritistů“. Levínského komedie „vypráví vysoce aktuální příběh, který autor s láskou věnuje Aloisi Jiráskovi s Karlem Jaromírem Erbenem a samozřejmě i svým milovaným východním Čechám, neboť není místa druhého, jako je Nová Paka,“ promovalo představení Klicperovo divadlo. Levínského hra prošla jevištěm sto pět let poté, co v Nové Pace čeští spiritisté nejspíše poprvé použili jeviště jako (artifiziální) médium ke sdělování spiritistických pravd a věroučných obsahů. Zatímco Levínského hra ze současnosti je laskavým portrétem autorova rodného kraje a jeho sociálních a duchovních kořenů (Levínský, online), spiritisté sami dnes žijí nepozorováni na periferii domácí náboženské scény a příliš se nedovolávají tradic bohatého spolkového života meziválečné éry, k němuž náleželo i amatérské divadlo. Zvláště v Těšínském Slezsku bylo amatérské divadelnictví od druhé poloviny dvacátých let oblíbenou spolkovou aktivitou a volnočasovou činností, ale i vyhledávaným nástrojem pro komunikaci s většinovou společností reprezentovanou pracujícími vrstvami průmyslového dělnictva. Amatérské divadlo pro ně bylo dostupnou formou dramatického umění (Jemelka – Šebestová 2011).

Přestože je tato studie spíše přehledovou sondou, naznačila odpovědi na otázky položené v úvodu. Již ze samotného přehledu takřka stovky známých divadelních představení uspořádaných radvanickým Bratrstvím vyplývá, že ochotničení rozhodně nebylo okrajovou spolkovou aktivitou, spíše naopak. Od konce dvacátých let kontinuálně rostl význam a vliv radvanického spiritistického ochotnického divadla, ať již bylo určeno spolkařům či souvěrcům v Bratislavě, Brně, Olomouci a Praze, nebo zájemcům o amatérské divadlo z řad příslušníků dolních vrstev. Přestože se publikum primárně rekrutovalo z řad spolku a jeho příznivců, zvláště komediální a operetní inscenace s účastí hostů (někdy i profesionálů) měly potenciál oslovit i širší veřejnost, pro niž bylo amatérské divadlo atraktivní formou aktivní zábavy.

Rozhodně kladně lze odpovědět na otázku, zda se českým spiritistům podařilo etablovat specifickou amatérskou divadelní subkulturu. Ochotničili spiritisté nejen na Ostravsku, ale rovněž v Nové Pace, Olomouci a dalších destinacích. Srovnání s mediální kresbou a její recepcí odbornými kruhy a zahraničními zájemci ovšem dopadá v neprospěch ochotnického divadla. Nedokázalo totiž překročit intelektuální, ekonomické a sociální mantinely dolních vrstev ostravského průmyslového dělnictva, což dokládá preferovaný repertoár, složení auditoria i dramatické kvality autorské tvorby.

Amatérské divadlo mělo přinejmenším ve slezském Bratrství dvojí funkci: v duchovních, okultních a spiritistických hrách bylo kazatelnou, v ostatním repertoáru volnočasovou aktivitou s potenciálem přitáhnout ke spiritismu další zájemce. Ačkoliv známe jmenovitě autory divadelních her z řad slezských spiritistů, zdaleka ne všechen repertoár je dochován, což platí zvláště o hrách Štěrbové, zakladatelky dramatického odboru Bratrství. Naopak divadelní hry jejího vrstevníka Rösnera-Kunčického vycházely tiskem a ještě dnes je lze nalézt v českých antikvariátech. Rösnerova libreta prozrazují řemeslnou zručnost novináře a publicisty. Svým monologicko-deklamačním charakterem však nevynikají nad jiné kusy tohoto a podobných žánrů. Zákony dramatu byly totiž v této tvorbě vesměs podřízeny funkci jeviště jako spiritistické kazatelny.

Studie MARTIN JEMELKA
DIVADELNÍ REVUE 35 #1/2024 (81–98)

NÁZEV HRY	AUTOR(KA)	DATUM PROVEDENÍ	OBEC PROVEDENÍ	MÍSTO PROVEDENÍ
Obraz matky	Č. Štěrbová	–	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Obraz matky	Č. Štěrbová	23. 05. 1926	Radvanice (ve Slezsku)	Dělnický dům
Obraz matky	Č. Štěrbová	–	Karviná	U Křístka
Mrtví se vracejí	Č. Štěrbová	17. 04. 1927	Radvanice (ve Slezsku)	Dělnický dům
Mrtví se vracejí	Č. Štěrbová	05. 06. 1927	Brno	Sál Vojenského zátiší
Mrtví se vracejí	Č. Štěrbová	–	Karviná	Hotel Ungr
Jeníčkovo štěstí	Č. Štěrbová	–	Radvanice (ve Slezsku)	Dělnický dům
Obraz matky	Č. Štěrbová	–	Frýdlant nad Ostravicí	U Bergera
Obraz matky	Č. Štěrbová	–	Dolní Bludovice	Dělnický dům
Obraz matky	Č. Štěrbová	–	Hrabůvka	U Chýlka
Mrtví se vracejí	Č. Štěrbová	–	Hrabůvka	U Chýlka
Mrtví se vracejí	Č. Štěrbová	–	Frýdlant nad Ostravicí	U Bergera
Obraz matky	Č. Štěrbová	09. 12. 1928	Třinec	Dělnický dům
Na prahu věčnosti	F. Vodrážka	–	Radvanice (ve Slezsku)	Dělnický dům
Na prahu věčnosti	F. Vodrážka	30. 05. 1929	Karviná	U Klimši
Na prahu věčnosti	F. Vodrážka	–	Frýdlant nad Ostravicí	U Bergera
Na prahu věčnosti	F. Vodrážka	09. 06. 1929	Dolní Bludovice	U Goldbergera
Na prahu věčnosti	F. Vodrážka	06. 07. 1929	Bratislava	?
Amulet	J. Rösner-Kunčický	–	Radvanice (ve Slezsku)	Dělnický dům
Amulet	J. Rösner-Kunčický	–	Karviná	U Klímše
Kletba pýchy	O. Pospíšil	–	Radvanice (ve Slezsku)	Dělnický dům
V záhrobí	J. Rösner-Kunčický	05. 07. 1931	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
V záhrobí	J. Rösner-Kunčický	06. 07. 1931	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Románek z české vesničky	J. Balda	–	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Románek z české vesničky	J. Balda	04. 10. 1931	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Vrba	J. Rösner-Kunčický	–	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Krajánek	V. Čepelák	25.12:1931	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Žena v šedivém rouše	J. H. Týnecký	06. 03. 1932	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Milliony	F. Langer	27. 03. 1932	neuveveno	neuveveno z tech. důvodů
Rodina	E. z Lešehradu	27. 03. 1932	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Budu opět člověkem	J. Rösner-Kunčický	27. 03. 1932	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Horská láska	V. Čepelák	15. 05. 1932	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Člověk a smrt	H. von Hofmannsthal	–	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Dcera Fabriciova	A. Wildbrandt	28. 10. 1932	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Dcera Fabriciova	A. Wildbrandt	27. 11. 1932	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Byli si souzeni	N. Ulver	25. 12. 1932	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
U chrámu Apollonova	J. Rösner-Kunčický	1933/1	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Rozmluva s nebožtíkem	J. Rösner-Kunčický / K. Zučka	1933/1	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Golgotha	J. Rösner-Kunčický	16. 04. 1933	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Šumavský slavíček	T. Labut	24. 09. 1933	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Letící pochodeň	R. Pohorská	26. 11. 1933	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství

Studie MARTIN JEMELKA
DIVADELNÍ REVUE #1/2024 (81–98)

NÁZEV HRY	AUTOR(KA)	DATUM PROVEDENÍ	OBEC PROVEDENÍ	MÍSTO PROVEDENÍ
Letící pochodeň	R. Pohorská	1933	?	?
Černý magnet	E. Horská	–	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Zatoulaný Eros	E. Horská	19. 03. 1934	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Rusálčina oběť	R. Pohorská	01. 04. 1934	?	?
Černý magnet	E. Horská	15. 04. 1934	Karviná	Hotel Unger
Rukavice	Hradilová-Němečková	19. 05. 1934	?	?
Letící pochodeň	R. Pohorská	20. 05. 1934	Olomouc	Husův sbor
Pod tou naší lípou	A. Svoboda	01. 07. 1934	Kunčice pod Ondřejníkem	pod širým nebem
Pod tou naší lípou	A. Svoboda	02. 09. 1934	?	?
Dobré vychování	J. Neumann	07. 10. 1934	?	?
Černý magnet	E. Horská	–	Kunčice pod Ondřejníkem	Na huťarství
Černé stíny	H. Strouhal	28. 10. 1934	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Černé stíny	H. Strouhal	–	Karviná	Hotel Unger
Černé stíny	H. Strouhal	–	Frýdlant nad Ostravicí	Hotel Duda
Vrba	J. Rösner-Kunčický	13. 01. 1935	Kunčice pod Ondřejníkem	Na huťarství?
Její hlavní role	M. Blažková	–	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Její hlavní role	M. Blažková	–	Karviná	Hotel Unger
Za vlast	M. Veselý	10. 03. 1935	?	?
Její hlavní role	M. Blažková	–	Kunčice pod Ondřejníkem	Na huťarství
Budu opět člověkem	J. Rösner-Kunčický	14. 04. 1935	Brno	?
Měšťák na venkově		09. 06. 1935	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Románek z české vesničky	J. Balda	–	Bystřice nad Olší	lesík A. Cíahotného
Mistrův odkaz	E. Horská	–	Olomouc	Husův sbor
Mistrův odkaz	E. Horská	–	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Mistrův odkaz	E. Horská	–	Hrabůvka	U Merty
Mistrův odkaz	E. Horská	–	Frenštát pod Radhoštěm	Na Stělnici
Mistrův odkaz	E. Horská	–	Frýdlant nad Ostravicí	Hotel Duda
Fa Skruž & Marek	L. Hradilová-Němečková	25. 12. 1935	?	?
Kariéra	J. Šubertová	–	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Kariéra	J. Šubertová	–	Karviná	?
Kariéra	J. Šubertová	–	Kunčice pod Ondřejníkem	?
Bajgarská pohádka	R. Pohorská	12. 04. 1936	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Česká chaloupka	K. Piskoř	21. 06. 1936	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Amulet	J. Rösner-Kunčický	27. 09. 1936	?	?
Život je krásný	J. Rösner-Kunčický	1936	?	?
Ona to byla	J. Rösner-Kunčický	1936	?	?
Matka		25. 10. 1936	?	?
Za neznámým vojínem	Z. Štěpánek	25. 10. 1936	?	?
Kašpárek Honzu zachránil a zlaté srdce našel		21. 02. 1937	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Kašpárek Honzu zachránil a zlaté srdce našel		21. 02. 1937	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Neviditelní přátelé	J. Šubertová	28. 03. 1937	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství

NÁZEV HRY	AUTOR(KA)	DATUM PROVEDENÍ	OBEC PROVEDENÍ	MÍSTO PROVEDENÍ
Radost ze života	K. Fořt	20. 06. 1937	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Radost ze života	K. Fořt	19. 09. 1937	Fřýdlant nad Ostravicí	?
Hastrman	R. Nižkovský + Brožík	25. 12. 1937	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Na prahu onoho života	J. Šebesta	21. 11. 1937	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Život je krásný	J. Rösner-Kunčický	1937	Brno	?
Redaktor v zahraničí	J. Rösner-Kunčický	1937	?	?
Redaktor v zahraničí	J. Rösner-Kunčický	1938	Uherský Ostroh	?
Hastrman	R. Nižkovský + Brožík	–	Fřýdlant nad Ostravicí	Hotel Duda
Hastrman	R. Nižkovský + Brožík	16. 01. 1938	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Amulet	J. Rösner-Kunčický	–	Praha	Městská beseda
Pohádka žití	J. Rösner-Kunčický	26. 06. 1938	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Česká maminka	R. Branald	25. 12. 1938	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Česká maminka	R. Branald	15. 01. 1939	Kunčice pod Ondřejníkem	Na hutařství
Radúz a Mahulena	J. Zeyer	05. 03. 1939	Kunčice pod Ondřejníkem	Na hutařství
Radúz a Mahulena	J. Zeyer	12. 03. 1939	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství
Noc na Karlštejně	J. Vrchlický	28. 05. 1939	Radvanice (ve Slezsku)	Spiritistický dům Bratrství

Zdroj: Soukromý archiv Evy a Jana Oravcových

Bibliografie

- Baldessari-Plumlovská, Vojtěška (online). *Databáze českého amatérského divadla* (cit. 27. 1. 2024). URL: <http://www.amaterskedivadlo.cz/main.php?data=osobnost&id=1552>.
- GLOMBIČKOVÁ, Šárka. 2006. Rézner (Rösner), Jan. In Šústková, Hana – Myška, Milan (ed.) *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*, sv. 8, seš. 20, Ostrava: Ostravská univerzita – Kazimierz Gajdzica 2006, s. 104–105.
- HLUBINKA, Milan. 1991. Organizační výstavba Československé sociální demokracie – největší politické strany na Ostravsku v době meziválečné. In *Ostrava: příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska*. Ostrava: Sfinga, sv. 16, 1991, s. 157–192.
- HUDÁKOVÁ, Andrea. 2012. *Organizace československého spiritistického hnutí*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Evangelická teologická fakulta, 2012.
- JEMELKA, Martin – ŠEBESTOVÁ, Agáta. 2011. Amatérské divadelní aktivity ostravského dělnictva v letech 1918–1948. *Vlastivědný věstník moravský* 63, 2011, č. 2, s. 127–141.
- JEMELKA, Martin – ŠTOFANÍK, Jakub. 2020. *Víra a nevíra ve stínu továrních komínů: náboženský život průmyslového dělnictva v českých zemích (1918–1938)*. Praha: Academia – Masarykův ústav – Archiv AV ČR, 2020.
- JEMELKA, Martin (ed.). 2009. *Lidé z kolonií vyprávějí své dějiny*. Ostrava: Repronis, 2009.
- JEMELKA, Martin. 2010. Amatérské divadlo coby médium meziválečného dělnictva: dramatický kroužek sociálně demokratických bezvěrců Probuzení v Moravské Ostravě Na Šalamouně. In Tomáš Hauer. *Člověk – kultura – media*. Ostrava: VŠB – Technická univerzita, 2010, s. 59–79.
- JEMELKA, Martin. 2014a. Ostrava duchovním a náboženským centrem republiky československé? *Studia historica Brunensia* 61, 2014, č. 2, s. 221–239.
- JEMELKA, Martin. 2014b. Religious Life in an Industrial Town: the Example of Ostrava, 1850–1950. *Hungarian Historical Review* 3, 2014, č. 4, s. 875–904.
- JEMELKA, Martin. 2017a. „Sešli jsme se jako křesťané“: Počátky lidového spiritismu ve Slezsku do jeho institucionalizace v letech 1914–1919. *Slezský sborník = Acta Silesiaca* 114, 2016, č. 2, s. 27–45.
- JEMELKA, Martin. 2017b. „Brüderliche Treffen zum Lesen des Evangeliums“: die erste Generation des schlesischen Spiritismus (1897–1919). *Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte* 69, 2017, č. 4, s. 323–347.
- JEMELKA, Martin. 2017c. Being a Modern Christian and Worker in the Czechoslovak National State (1918–1938). *Prispevky za novejšo zgodovino / Contributions to Contemporary History* 57, 2017, č. 3, s. 97–113.
- JEMELKA, Martin. 2018a. Bratrství a Život: ostravská spiritistická scéna, její sociální zázemí a (nad)regionální kontakty (1918–1951). *Studia theologica* 20, 2018, č. 1, s. 171–198.

- JEMELKA, Martin. 2018b. Mezi národem, konfesí a třídou: pluralita náboženských kultur meziválečného českého Slezska. In Ondřej Kolář (ed.). *Slezsko a Ostravsko v Masarykově republice*. Opava: Slezské zemské muzeum, 2018, s. 37–47.
- JEMELKA, Martin. 2020. Kotzian (Kotzian, Kotzián) Josef. In Radoslav Daněk – Lumír Dokoupil – Aleš Zářický (eds.). *Biografický slovník Slezska a severní Moravy, Supplementum 5*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2020, s. 102–103.
- JEMELKA, Martin. 2023. Slezští spiritisté a jejich mediální kresba. In Eva Oravcová – Jan Oravec (eds.). *Spiritistická mediální kresba ve Slezsku*. Praha: Arbor vitae, 2023, s. 10–26, 313–330.
- KÁRNÍK, Zdeněk. 2017. *České země v éře První republiky: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. Praha: Libri, 2017.
- KUNČICKÝ, Jan. 1930. *V záhrobí: tajemná divadelní hra se zpěvy a tanci o třech jednáních a proměně*. Radvanice: Spiritistická revue, 1930.
- KUNČICKÝ, Jan. 1932. Amulet: divadelní hra o čtyřech dějstvích a předejře. Podle povídky Dr. J. Velenovského doplnil a na scénu upravil J. Kunčický. In *Pohledy do budoucna: astrologicko-spiritistická ročenka na přestupný rok 1932*. Radvanice – Moravská Ostrava: Spiritistická revue, 1932, s. 133–162.
- KUNČICKÝ, Jan. 1937. Ona to byla: jednoaktová okultní hra podle Dörflovy balady O dušičkách (věnováno otcově památce, 14. 11. 1935). *Pohledy do budoucna: astrologicko-spiritistická ročenka pro rok 1937, 1937*, s. 154–158 (vydáno jako příloha *Spiritistické revue*).
- LEVÍNSKÝ, René. *Celý život nestačí* (online). Klicperovo divadlo (cit. 27. 1. 2024). URL: <https://www.klicperovodivadlo.cz/inscenace/cely-aj-nestaci-8480/>.
- MUSIL, Robert. 1923. Mediale Zeichnungen. *Das Tage-Buch 4*, 1923, č. 11, s. 368–369 (17. 3. 1923, Berlin).
- Posel záhrobí: spiritistický časopis věnovaný záhadám duševním 27*, 1927, č. 6–7, s. 81–85.
- RÁDL, Emanuel. 1922. *Co soudím o spiritismu*. Praha: Grosman a Svoboda, 1922.
- RÖSNER, Jan. 1927. *Spiritismus ve Slezsku: příspěvek k objasnění historie i dnešního stavu spiritismu ve Slezsku*. Radvanice ve Slezsku: Knihovna Spiritistické revue, sv. V, 1927.
- SEZEMSKÝ, Karel. 1931. *Památník půlstoleté činnosti ve spiritismu*. Nová Paka: Karel Sezemský, 1931. *Spiritistická revue 4*, 1923, č. 4, s. 47. *Spiritistická revue 5*, 1924, č. 10, s. 120. *Spiritistická revue 8*, 1926, č. 1, s. 12.
- Spiritistický spolek Bratrství – Archiválie (online). Czech mediumistic art collection (cit. 27. 01. 2024). URL: <https://www.czechmediumisticart.com/spiritism/spiritisticky-spolek-bratrstvi/>.
- ŠČERBOVÁ, Čeňka. 1937. Stručný obsah divadelní hry „Mrtví se vracejí“. *Spiritistická revue 8*, 1927, č. 6, s. 66–67.

doc. PhDr. Martin Jemelka, Ph.D.
Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.
jemelka@mua.cas.cz
 <https://orcid.org/0000-0003-2717-6922>

Martin Jemelka je historik a hudební publicista specializující se na sociální, hospodářské a náboženské dějiny 19. a 20. století, dějiny dělnictva, bydlení a každodennosti, historickou demografii, kulturní dějiny a dějiny koncertu Baťa. Je autorem a spoluautorem více než desítky monografií a řady studií v domácích i zahraničních publikacích a periodikách.

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.